

DOI: [10.32702/2307-2156-2019.3.1](https://doi.org/10.32702/2307-2156-2019.3.1)

УДК 614.84:351 (477)

М. В. Андрієнко,
доктор наук з державного управління, доцент, начальник центру заходів цивільного захисту,
Український науково-дослідний інститут цивільного захисту
ORCID: 0000-0002-9222-4831

А. В. Борисов,
начальник науково-інформаційного відділу,
Український науково-дослідний інститут цивільного захисту
ORCID: 0000-0001-6858-0492

О. О. Черкасов,
молодший науковий співробітник науково-інформаційного відділу,
Український науково-дослідний інститут цивільного захисту
ORCID: 0000-0002-2523-9662

ОРГАНІЗАЦІЙНО- ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПОЖЕЖНОЮ БЕЗПЕКОЮ ОБ'ЄКТА

M. V. Andriyenko
doctor of sciences in public administration,
associate professor, head of research center of civil protection measures,
Ukrainian scientific research institute of civil protection

A. V. Borisov
chief of the informational department, Ukrainian research institute for civil protection

O. O. Cherkasov
junior research fellow, research and information department,
Ukrainian research institute of civil protection

ORGANIZATIONAL AND LEGAL MECHANISM OF PUBLIC ADMINISTRATION OF FIRE SAFETY OF OBJECTS

Стан безпеки підприємства, об'єднання підприємств, окремої галузі визначає система управління - спосіб організації (встановлення і підтримання порядку взаємодії) майна, матеріалів, праці і капіталу в процесі виробництва (бізнесу). В останні роки в Україні однією з основних проблем у сфері пожежної безпеки є стан протипожежного захисту об'єктів з масовим перебуванням людей, на яких заходи щодо забезпечення протипожежної безпеки практично не виконуються внаслідок обмеженого фінансування. Враховуючи, що однією з найважливіших складових загальної безпеки будь-якого сучасного об'єкту є його надійний захист від пожеж, то і система управління пожежною безпекою має посісти відповідне місце у сфері загального управління. На жаль, у діючих нормативних актах з питань пожежної безпеки майже зовсім відсутні конкретні вимоги і практичні рекомендації щодо створення, впровадження та забезпечення функціонування систем управління пожежною безпекою для окремих галузей та різноманітних категорій об'єктів. Тому пропонується розглянути загальні питання стосовно системи управління пожежною

безпекою (надалі СУПБ) на прикладі підприємства. Забезпечення пожежної безпеки на підприємствах здійснюється наступними основними компонентами виробництва: технічною системою, яка передбачає надійність обладнання, використання безпечних технологій, визначає обсяг вибухопожежонебезпечних речовин, проектні рішення, впровадження систем виявлення та гасіння пожеж, тощо; персоналом, його підготовкою, забезпеченням регламентами і правилами роботи; системою управління. У статті розглянуто загальні принципи функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта. Окреслено організаційно-правовий механізм управління пожежною безпекою. Досліджено фактори функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта. Охарактеризовано основні завдання системи управління пожежною безпекою об'єкта. Запропонована структурна схема пожежної безпеки об'єкта.

The state of the security of the enterprise, the association of enterprises, the separate branch determines the control system - the way of organization (establishment and maintenance of the order of interaction) of property, materials, labor and capital in the production process (business). In recent years, one of the main problems in the field of fire safety in Ukraine is the state of fire protection of objects with a massive stay of people, in which measures for the provision of fire safety are practically not carried out due to limited funding. Considering that one of the most important components of the general safety of any modern object is its reliable protection against fires, the fire safety management system should occupy a corresponding place in the field of general management. Unfortunately, in the current regulations on fire safety, there are almost no specific requirements and practical recommendations for the establishment, implementation and maintenance of fire safety management systems for certain industries and various categories of objects. Therefore, it is proposed to consider the general issues regarding the fire safety management system (hereafter CSS) on the example of the enterprise. The provision of fire safety at enterprises is carried out by the following main components of production: a technical system that provides for the reliability of equipment, the use of safe technologies, determines the volume of explosive substances, design decisions, the introduction of fire detection and fire detection systems, etc. ; personnel, its preparation, provision of regulations and rules of work; management system. The article deals with the general principles of the operation of the fire safety management system of the object. The organizational and legal mechanism of fire safety management is outlined. The factors of the operation of the fire safety control system of the object are investigated. The main tasks of the system of fire safety management of the object are described. The proposed scheme of the fire safety of the object is proposed.

Ключові слова: управління; пожежна безпека; пожежна охорона; органи влади; система забезпечення пожежної безпеки; організаційно-правовий механізм управління пожежною безпекою.

Key words: management; fire safety; fire protection; authorities; fire safety system; organizational and legal mechanism of fire safety management.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших профілактичних заходів щодо забезпечення пожежної безпеки підприємств і об'єктів є забезпечення їх необхідними засобами пожежогасіння, пожежним устаткуванням і необхідним пожежним інвентарем. Для підприємств, організацій і об'єктів це питання приймає особливо важливе значення, якщо врахувати, що значна їх частина розташовується у віддалених від міст районах, часто у важкодоступних місцях з важкими дорожніми умовами, або в містах з інтенсивним рухом, внаслідок чого швидко і оперативне надання професійної допомоги у разі виникнення пожежі з боку спеціалізованих пожежних підрозділів є скрутним.

Процес розробки та реалізації дієвих заходів, спрямованих на мінімізацію ризику виникнення пожеж і зменшення розміру можливого збитку при загорянні, здійснюється шляхом вирішення задач щодо формування та впровадження організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій спільноті зберігається значний інтерес до даної проблеми. Так, зокрема, С. Сташенко розглянув нормативно-правове поле регулювання управління

екологічною безпекою на засадах екологічної оцінки у сфері запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій [12]. О. Орлов і О. Федорчук запропонували модель процесу управління під час реагування на надзвичайну ситуацію [5, 15]. В. Колесніков дослідив роль сучасної держави в запобіганні та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій та вдосконалення державного впливу на данні процеси [2]. О. Радченко актуалізував сучасні теоретичні підходи до розуміння системи державного управління у сфері захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій [9]. А. Томіленко та Г. Фердаш розглянули структуру, функції та принципи побудови ситуаційних центрів а також прийняття рішень органами державного управління в умовах надзвичайних ситуацій [14, 16]. О. Орцева вивчала напрями вдосконалення механізмів державного регулювання експертизи виробів медичного призначення в контексті управління наданням гуманітарної допомоги в умовах надзвичайних ситуацій [6]. М. Попов узагальнили існуючі підходи до методологічних засад розвитку сфери захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій [7].

Проте, питання організаційно-правового механізму управління пожежною безпекою об'єкта є не достатньо дослідженими, що й обумовлює її дослідження.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою об'єкта.

Виклад основного матеріалу дослідження. Передбачається, що результатом впровадження СУПБ буде поліпшення стану пожежної безпеки. Організація діяльності підприємств щодо забезпечення пожежної безпеки повинна стати невід'ємною складовою частиною і пріоритетним завданням функціонування управлінь, структурних підрозділів, служб пожежної безпеки, посадових осіб та забезпечити контроль за показниками пожежної небезпеки, виконання протипожежних вимог, дотримання протипожежного режиму, аналіз пожежної небезпеки і протипожежного стану об'єктів, спеціальну підготовку персоналу, розробку, прийняття і реалізацію рішень щодо запобігання, обмеження розповсюдження та ліквідації пожеж, забезпечення безпеки людей і навколишнього середовища [8].

Крім того, доцільно звернути увагу на загальні принципи функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта (табл. 1).

Таблиця 1.

Загальні принципи функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта

Принцип	Коротка характеристика принципів функціонування системи управління
принцип системності	передбачає, що управління пожежною безпекою об'єкта повинно охоплювати всі складові системи запобігання пожежі та комплексу протипожежного захисту, мати узгодженість між складовими, постійний та упорядкований характер;
принцип попередження	передбачає, що діяльність має носити попереджувальний характер, спрямований на своєчасне виявлення та усунення чинників, що можуть призвести до пожежі шляхом проведення профілактичної роботи;
принцип колективізму	передбачає участь усіх працівників в роботі із забезпечення пожежної безпеки;
принцип інформованості	передбачає, що здійснення заходів з пожежної безпеки базується на максимальній інформованості кожного працівника про негативні чинники пожежі;
принцип адекватності	передбачає відповідність заходів із забезпечення пожежної безпеки реальним та потенційним загрозам;
принцип відповідальності	передбачає усвідомлення кожним працівником його відповідальності за дотримання вимог пожежної безпеки.

Джерело: складено автором на основі [4]

Рівень деталізації та складності СУПБ, обсяг необхідної документації та ресурсів, визначаються в залежності від рівня пожежної небезпеки, масштабу та характеру діяльності підприємства. Державне управління системою пожежної безпеки здійснюється Державною пожежною охороною та іншими органами державної виконавчої влади. Підприємство повинно гарантувати забезпечення функціонування СУПБ та надати людські, матеріальні і фінансові ресурси, необхідні для реалізації завдань щодо забезпечення пожежної безпеки. Управління пожежною безпекою досягається зміною стану підприємства (об'єкта) шляхом переведу його у менш небезпечний стан. Основною метою системи управління пожежною безпекою об'єкта є створення умов для попередження виникнення та розвитку пожежі, а також впливу на людей та майно небезпечних чинників пожежі [13].

Крім того, однією із основних складових організаційно-правового механізму управління пожежною безпекою є методи. У цьому контексті мається на увазі спосіб впливу суб'єкта на об'єкт. Традиційно до них відносять: примус; переконання; адміністративні; психологічні (табл. 2).

Усі зазначені методи якнайкраще можуть бути використанні в організаційно-правовому механізмі державного управління пожежною безпекою.

Зупинимось детальніше на їх характеристиці. Загальні методи впливу поділяються на примус та переконання. Примус складається з дисциплінарних, адміністративних, матеріальних, кримінально-

процесуальних заходів. Сутність його полягає у формуванні поведінки об'єкта управління проти його волі, при цьому суб'єкт управління може впливати примусово на моральну, матеріальну, організаційну, фізичну, психологічну сферу об'єкта управління з метою його упорядкування. Примус на відміну від переконання застосовується спеціально уповноваженими суб'єктами управління в межах їх правової компетенції.

Таблиця 2.
Організаційно-правовий механізм управління пожежною безпекою

Організаційно-правові механізми	Заходи безпосереднього впливу
примус	дисциплінарних, адміністративних, матеріальних, кримінально-процесуальних заходів.
переконання	агітації, виховання, роз'яснення, показ позитивного досвіду, заохочення, обговорення поведінки.
адміністративні	адміністративно-правові та адміністративно-організаційні методи.
психологічні	методи професійного підбору та навчання; методи психологічного стимулювання (мотивації); методи комплектування малих груп і колективів; методи гуманізації праці.

Джерело: складено автором на основі [4]

Адміністративний примус може здійснюватися через заходи адміністративного попередження, заходи адміністративного припинення (пониження), заходи адміністративно-процесуального забезпечення і адміністративного стягнення [3].

Переконання складається із таких заходів: агітації, виховання, роз'яснення, показ позитивного досвіду, заохочення, обговорення поведінки. Ці заходи являють собою заходи правового і неправового характеру, які проводяться державними та громадськими органами, з метою формування у громадян розуміння необхідності чіткого виконання вимог законів та інших правових актів.

Адміністративні методи управління характеризуються підпорядкуванням волі керованого об'єкта волі управляючого суб'єкта за схемою «влада підпорядкування» і поділяються на: адміністративно-правові та адміністративно-організаційні методи. Адміністративно-правові поділяються:

а) за юридичними ознаками – на нормативні, індивідуальні (накази, вказівки, розпорядження, рішення);
б) за формою вирішення – на адміністративно-правові й адміністративно-організаційні;
в) за способом впливу на об'єкт управління – на зобов'язуючі виконати певні дії, уповноважуючі виконати зазначені дії, заохочувальні до виконання соціально-корисних дій, заборонні (обмежуючі) виконання тих чи інших дій;

г) за формою припису – на категоричні (імперативні), делегуючі, рекомендаційні, диспозитивні [10].

Психологічні методи управління спрямовані на регулювання відносин між людьми шляхом оптимального підбору та розстановки персоналу, до яких належать:

- методи професійного підбору та навчання;
- методи психологічного стимулювання (мотивації);
- методи комплектування малих груп і колективів;
- методи гуманізації праці.

Особливе місце в системі методів управління займають методи адміністративно-правового регулювання (імперативний, диспозитивний), які у своєму змісті охоплюють сукупність правових способів, що застосовуються державою для забезпечення регулюючої дії впливу норм адміністративного права.

Вони реалізуються шляхом:

- 1) використання приписів (установлення обов'язків);
- 2) встановлення заборон;
- 3) надання дозволів

Функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта повинна забезпечуватися рядом факторів (рис. 1).

Крім того, розглядаючи механізм управління як систему, О. Федорчак наголошує, що така система «призначена для практичного здійснення управління та досягнення поставлених цілей, яка має визначену структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням» [15].

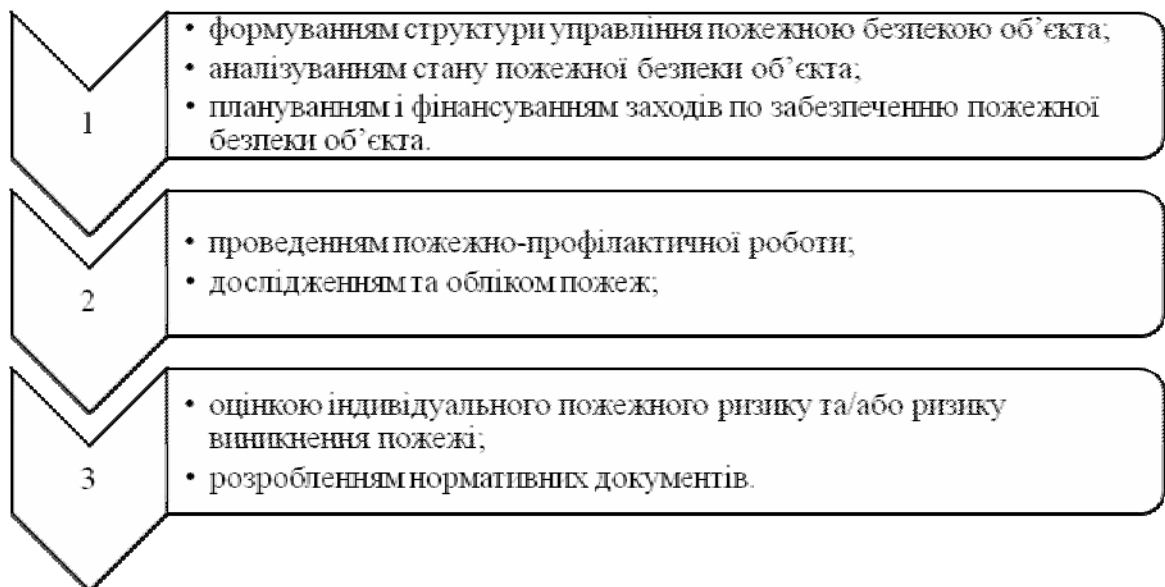

Рис. 1. Фактори функціонування системи управління пожежною безпекою об'єкта

Джерело: складено автором на основі [4]

Основними задачами системи управління пожежною безпекою об'єкта є:

- організація роботи по забезпеченню функціонування системи запобігання пожежі;
- організація роботи по забезпеченню функціонування комплексу протипожежного захисту;
- розробка та реалізація організаційних заходів по забезпеченню пожежної безпеки.

Організаційні заходи повинні включати:

- створення пожежної охорони та/або призначення відповідальних за пожежну безпеку на об'єкті захисту;
- підтримання експлуатаційної придатності систем протипожежного захисту;
- встановлення в технічній документації на речовини, матеріали, вироби, технологічні процеси, будівлі і споруди об'єктів вимог щодо забезпечення пожежної безпеки;
- організацію навчання людей правилам пожежної безпеки;
- розробку і реалізацію норм і правил пожежної безпеки, інструкцій, про дотримання протипожежного режиму та дій людей при виникненні пожежі;
- виготовлення і застосування засобів наочної агітації щодо забезпечення пожежної безпеки;
- забезпечення порядку зберігання речовин і матеріалів, в залежності від їх фізико-хімічних і пожежонебезпечних властивостей;
- нормування чисельності людей на об'єкті за умовами безпеки їх під час пожежі;
- розробку заходів щодо дій на випадок виникнення пожежі та організації евакуації людей;
- визначення основних видів, кількості, розміщення і обслуговування протипожежної техніки на об'єкті [11].

Загальна схема забезпечення пожежної безпеки об'єкта захисту системою запобігання пожежі, комплексом протипожежного захисту та системою управління пожежною безпекою наведена на рис. 2.

Не менш важливою складовою управління є відомості про інформацію з питань функціонування організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою становлять відомості про пожежі, що прогноуються або виникли, з визначенням їх класифікації, меж поширення і наслідків, а також про способи та методи захисту від них.

Органи управління пожежною безпекою зобов'язані надавати населенню через засоби масової інформації оперативну та достовірну інформацію, а також інформувати про свою діяльність з питань забезпечення пожежної безпеки, у тому числі в доступній для осіб з вадами зору та слуху формі.

Інформація має містити дані про суб'єкт, який її надає, та сферу його діяльності, про природу можливого ризику під час аварій, включаючи вплив на людей та навколишнє природне середовище, про спосіб інформування населення в разі загрози або виникнення пожежі та поведінку, якої слід дотримуватися. У свою чергу, до технологій і технічних засобів зв'язку організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою належать засоби зв'язку, комп'ютерна техніка, засоби масового оповіщення щодо виникнення ризику пожежі тощо.

Таким чином, пожежна безпека повинна забезпечуватися шляхом проведення відповідних організаційних, технічних та інших заходів, спрямованих на попередження пожеж, забезпечення безпеки людей, зниження можливих втрат і зменшення негативних наслідків у разі їх виникнення, створення умов для швидкого виклику пожежних підрозділів та успішного гасіння пожеж.

Крім того, функціонування організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою дає право стверджувати, що як і кожний механізм державного управління, організаційно-правовий механізм управління має обов'язкові складові, а саме цілі, принципи, функції, методи, інформацію, технології та технічні засоби.

Це, у свою чергу, дозволяє запропонувати визначення організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою як діяльності публічних інституцій, які діють на основі конституційно-правових норм та створені з метою вироблення та реалізації державної політики пожежної безпеки, щодо забезпечення неприпустимого ризику виникнення і розвитку пожеж, попередження та подолання можливості завдання шкоди живим істотам, матеріальним цінностям та довкіллю.

Рис. 2 Структурна схема пожежної безпеки об'єкта
Джерело: складено автором на основі [4]

Висновки з даного дослідження. Визначення організаційно-правовий механізм управління пожежною безпекою розкриває сутність його функціонування, яке спрямоване на вироблення та реалізацію державної політики у сфері пожежної безпеки. Як і кожному механізмові державного управління організаційно-правовому механізмові державного управління пожежною безпекою властивий набір загальноприйнятих складових, а саме наявні цілі, принципи, функції, методи, інформація, технологія та технічні засоби. З огляду на зазначене слід наголосити на тому, що подальші дослідження організаційно-правового механізму державного управління пожежною безпекою мають бути спрямовані на вдосконалення як кожної окремою складовою, так і всього механізму в цілому, що в результаті має привести до покращання стану пожежної безпеки в державі.

Список літератури.

1. Доманський В. А. Державне управління пожежною безпекою України (організаційно-правовий аналіз за матеріалами діяльності Державного департаменту пожежної безпеки) : дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.07 / Харків, 2004. С. 10.
2. Колесніков В. В. Розслідування злочинів, пов'язаних з пожежами : дис. ... к.ю.н. : спец. 12.00.09 / Харків : НУВС, 2004. 185 с.

3. Коротич О. Б. Державне управління регіональним розвитком країни : визначення основних понять. *Вісник економічної науки України*. 2010. № 2. С. 57-61.
4. Національний стандарт України ДСТУ Х.Х:201Х Пожежна безпека. URL: http://undicz.dsns.gov.ua/files/2017/7/20/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%20004-201%D0%A5_20.07.2017.pdf.
5. Орлов О. В. Системний підхід до визначення понятійного апарату галузі науки «державне управління». *Теорія та практика державного управління*. Харків, 2010. Вип. 2 (29). С. 18-24.
6. Орцева О. С. Механізми державного управління : теоретичні підходи до визначення поняття. URL : http://www.confcontact.com/2013-specproekt/gu2_ortseva.htm.
7. Попов М. П. Організаційно-правовий механізм державного управління в сфері гендерної політики : автореф. дис. ... к.держ.упр. : 25.00.02. Одеса, 2006. С. 10.
8. Пономаренко Г. Пожежна безпека як елемент внутрішньої безпеки держави: поняття та система заходів забезпечення. URL : <http://vuzlib.com/content/view/1181/92/>.
9. Радченко О. В. Категорія “механізм” у системі державного управління. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/du/2009_3/files/DU309_14.pdf.
10. Рожков А. П. Основи створення і впровадження системи управління пожежною безпекою на підприємстві. URL : <http://firehelp.org.ua/public/public0005.php>.
11. Скрипничук В. М. Правове забезпечення державного управління : конспект лекцій. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2008. 556 с.
12. Сташенко С. І. Протипожежна діяльність земств Лівобережної України : дис. ... к.і.н. : спец. 07.00.01. Черкаси, 2004. 182 с.
13. Труш О. О. Структурно-функціональне забезпечення територіального управління запобіганням та ліквідацією надзвичайних ситуацій (на прикладі Управління пожежної безпеки в Харківській області) : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02. Харків, 2003. 13 с.
14. Томіленко А. Г., Горенко Л. М. Державна політика в галузі пожежної безпеки в Україні у XVIII – на початку XX ст. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_46/Gileya46/I6_doc.pdf.
15. Федорчак О. Зміст, структура та класифікація механізмів державного управління. *Демократичне врядування : науковий вісник* 2008. – Вип. 14/15. URL : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Edu/2008_14_15/fai/Fedorchak.pdf.
16. Фердман Г. П. Механізми протидії проявам тероризму на залізничному транспорті України : автореф. дис. ... к.держ.упр. : спец. 25.00.02. Одеса, 2006. URL : http://www.br.com.ua/referats/dysertacii_ta_autoreferaty/81710-9.html.

References.

1. Domanskyi, V.A. (2004), “Public administration of fire safety of Ukraine (organizational and legal analysis on materials of activity of the State department of fire safety)”, Abstract of Ph.D. dissertation, Kharkiv, Ukraine.
2. Kolesnikov, V.V. (2004), “Investigation of fire-related crimes”, Abstract of Ph.D. dissertation, Kharkiv, Ukraine.
3. Korotych O.B. (2010), “State management of regional development of the country: definition of basic concepts”, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 2, pp. 57-61.
4. UkrNDNTs (2018), “National Standard of Ukraine DSTU X.X: 201X Fire safety”, available at: http://undicz.dsns.gov.ua/files/2017/7/20/%D0%94%D0%A1%D0%A2%D0%A3%20004-201%D0%A5_20.07.2017.pdf (Accessed 10 March 2019).
5. Orlov, O.V. (2010), “System approach to the definition of the conceptual apparatus of the field of science "public administration"”, *Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia*, vol. 2 (29), pp. 18-24.
6. Ortseva, O.S. (2013), “Mechanisms of public administration: theoretical approaches to the definition of the concept”, available at: http://www.confcontact.com/2013-specproekt/gu2_ortseva.htm (Accessed 10 March 2019).
7. Popov, M.P. (2006), “Organizational and legal mechanism of public administration in the field of gender policy”, Ph.D. Thesis, Odesa, Ukraine.
8. Ponomarenko, H. (2007), “Fire security as an element of internal security of the state: concept and system of measures of protection”, available at: <http://vuzlib.com/content/view/1181/92/> (Accessed 10 March 2019).
9. Radchenko, O.V. (2009), “Category "mechanism" in the system of public administration”, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/dtr/du/2009_3/files/DU309_14.pdf (Accessed 10 March 2019).
10. Rozhkov, A.P. (2003), “Fundamentals of the establishment and implementation of a fire safety management system at the enterprise”, available at: <http://firehelp.org.ua/public/public0005.php> (Accessed 10 March 2019).
11. Skrypnychuk, V.M. (2008), *Pravove zabezpechennia derzhavnoho upravlinnia : konspekt lektsii* [Legal Provision of Public Administration: A summary of lectures], Misto NV, Ivano-Frankivsk, Ukraine.
12. Stashenko, S.I. (2004), “Fire-fighting activities of zemstvos Left-bank Ukraine”, Abstract of Ph.D. dissertation, Cherkasy, Ukraine.

13. Trush, O.O. (2003), "Structural and functional provision of territorial management of prevention and elimination of emergency situations (for example, the Fire Department in the Kharkiv region)", Ph.D. Thesis, Kharkiv, Ukraine.
14. Tomilenko, A.H. and Horenko, L.M. (2011), "State policy in the field of fire safety in Ukraine in the XVIII - early XX centuries", available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_46/Gileya46/I6_doc.pdf (Accessed 10 March 2019).
15. Fedorchak, O. (2008), "Content, structure and classification of the mechanisms of public administration", *Demokratychnе vriaduvannia : naukovyi visnyk*, vol. 14/15, available at: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Edu/2008_14_15/fail/Fedorchak.pdf (Accessed 10 March 2019).
16. Ferdman, H.P. (2006), "Mechanisms for counteracting the manifestations of terrorism in the railway transport of Ukraine", Ph.D. Thesis, Odesa, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2019 р.